

Верховний
Суд

ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕНЬ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

СЕРГІЙ ЖУКОВ

д.ю.н., суддя-спікер Касаційного господарського суду у
складі Верховного Суду

Верховний
Суд

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб за ініціативою кредитора.
2. Відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб за ініціативою боржника.
3. Особливості оскарження рішень щодо відкриття та відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство.

ВИСНОВКИ

ВСТУП

Dimidium facti, qui coepit, habet — початок — половина справи (стародавній латинський вислів)

Даний вислів є дуже влучний в контексті розгляду питання відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб і його значення для справи про банкрутство в цілому.

Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство має суттєві відмінності від порядку відкриття провадження у господарській справі позовного провадження.

Такими відмінностями є те, що:

- Під час вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора перевіряється обґрунтованість кредиторських вимог ініціюючого кредитора, тобто відбувається розгляд кредиторських вимог на стадії відкриття, на відміну від позовного провадження де не здійснюється перевірка обґрунтованості вимог позивача на стадії вирішення питання про відкриття провадження у справі.
- Не повинно, на відміну від позовного провадження, існувати спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора до боржника та інші

Верховний
Суд

1. Відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб за ініціативою кредитора.

Подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство і прийняття такої заяви судом не означає того, що провадження у справі про банкрутство буде відкрите.

Коли відсутні підстави для відмови у прийнятті, залишення без руху або для повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд приймає заяву до розгляду у підготовчому засіданні.

Існує всього 2 підстави, коли господарський суд у підготовчому засіданні відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство:

- вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження;
- вимоги кредитора (кредиторів) задоволені боржником у повному обсязі до підготовчого засідання суду.

Верховний
Суд

Щодо задоволення боржником вимог кредитора (кредиторів) у повному обсязі до підготовчого засідання суду на практиці не виникає труднощів.

Таке задоволення підтверджується доказами повної оплати боржником вимог кредитора (кредиторів), які датовані до проведення господарським судом підготовчого засідання у справі про банкрутство.

Єдиний нюанс полягає у тому, чи буде вважатися проведення оплати, для задоволення вимог кредитора, третьою особою, підставою для того, щоб у підготовчому засіданні господарський суд відмовив у відкритті провадження у справі про банкрутство.

У практиці Верховного Суду поки що відсутні висновки про застосування вказаної норми права.

Разом з тим, слід мати на увазі що неврахування обставини погашення вимог кредитора (кредиторів) у повному обсязі до проведення підготовчого засідання, тільки з підстав того, що таке погашення здійснене не боржником, а третьою особою буде мати характер «надмірного формалізму».

Питання встановлення наявності чи відсутності спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора викликає на практиці певні труднощі, про що може свідчити факт розгляду Судовою палатою для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду справи № 911/2043/20.

Верховний
Суд

Судовою палатою для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду за результатами розгляду справи № 911/2043/20 ухвалено постанову від 22.09.2021 у якій наведені наступні висновки про застосування норм права:

- Обставини наявності чинного судового рішення, ухваленого в результаті вирішення спору щодо стягнення грошового зобов'язання, на підставі якого заявлено вимоги ініціюючого кредитора до боржника, свідчить про відсутність між вказаними особами спору про право щодо такого зобов'язання.
- Для господарського суду, який вирішує в підготовчому засіданні питання відкриття провадження у справі про банкрутство, встановлені факти у вказаному рішенні не є обов'язковими до врахування виключно за наявності таких обставин, що мають значення для підтвердження/спростування заявлених у цій справі грошових зобов'язань боржника, які (обставини) не були враховані у судовому рішенні, ухваленому за результатом розгляду спору щодо цих зобов'язань у позовному провадженні.
- Норми частини шостої статті 39 КУПБ, як і інші положення цього Кодексу, не містять окремого визначення такої підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, як необґрунтованість вимог ініціюючого кредитора, однак протилежний підхід, тобто відкриття провадження за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, інших його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства у сфері неплатоспроможності.
- У випадку необґрунтованості/непідтвердження вимог ініціюючого кредитора господарський суд має відмовити у відкритті провадження у справі про банкрутство з посиланням на норму частини шостої статті 39 КУПБ, яка, з урахуванням концепції недостатньої якості закону, є найбільш близькою за предметом регулювання до сфери спірних правовідносин.

Для більш чіткого розуміння дій господарського суду у підготовчому засіданні при вирішенні питання щодо наявності чи відсутності підстав для відкриття провадження справи про банкрутство юридичних осіб за ініціативою кредитора пропонується використання чотирьохскладового тесту.

Чотирьохскладовий тест полягає у тому, що для перевірки необхідних умов для відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд повинен дослідити наступне:

1. Наявність спору про право, а саме встановлення наявності чи відсутності неоднозначності в частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету) зобов'язання, підстав виникнення зобов'язання, суми зобов'язання, структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання.
2. Чи підлягає такий спір вирішенню саме в порядку позовного провадження.
3. Дослідити позицію боржника, зокрема чи проявляє боржник активні дії щодо заперечення грошових вимог кредитора, які не були предметом розгляду у позовному провадженні і щодо яких не було ухвалено судового рішення.
4. Оспорення вимог кредитора та активна позиція боржника виникли до подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Зупинимось більш детально на дослідженні складових чотирьохскладового тесту з посиланням на судову практику, оскільки пункти вказаного тесту знайшли своє відображення у висновках про застосування норм права, які викладені у постановах Верховного Суду.

1. *Наявність спору про право, а саме встановлення наявності чи відсутності неоднозначності в частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету) зобов'язання, підстав виникнення зобов'язання, суми зобов'язання, структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання.*

Для дослідження вказаного пункту чотирьохскладового тесту слід звернутися до висновків про застосування норм права, який викладений у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20.10.2021 по справі № 910/18376/20 відповідно до якого:

- Вирішуючи питання чи свідчить вимога кредитора (кредиторів) про наявність спору про право, слід враховувати, що спір про право виникає з матеріальних правовідносин і характеризується наявністю розбіжностей (суперечностей) між суб'єктами правовідносин з приводу їх прав та обов'язків та неможливістю їх здійснення без усунення перешкод в судовому порядку. Спір про право може мати місце також у випадку, коли на шляху здійснення особою права виникають перешкоди, які можуть бути усунуті за допомогою суду.

- Таким чином, спір про право пов'язаний виключно з порушенням, оспоренням або невизнанням, а також не доведенням суб'єктивного права, при якому існують конкретні особи, які перешкоджають в реалізації права.

Верховний
Суд

2. Чи підлягає такий спір вирішенню саме в порядку позовного провадження

У постанові Верховного Суду від 06.10.2021 по справі № 910/667/21 викладено висновки про застосування норм права, суть яких полягає у тому, що:

- Відповідно до ч. 6 ст. 39 КУПБ господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі, зокрема, якщо вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

- Методом встановлення таких фактів є дослідження господарським судом відзиву боржника, заслуховування пояснень представника боржника або дослідження Єдиного реєстру судових рішень, відомості з якого є відкритими та загальнодоступними, на предмет наявності на розгляді іншого суду позову боржника до ініціюючого кредитора з питань, що зазначені вище. Водночас, відсутність будь-яких заперечень боржника з приводу зазначеної вимоги кредитора може свідчити про її визнання, а відтак, і про відсутність спору між сторонами про право

Верховний
Суд

3. Дослідити позицію боржника, зокрема чи проявляє боржник активні дії щодо заперечення грошових вимог кредитора, які не були предметом розгляду у позовному провадженні і щодо яких не було ухвалено судового рішення.

У постанові Верховного Суду від 03.06.2020 по справі № 905/2030/19 наведено наступні висновки про застосування норм права:

- У разі відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання, у кредитора є можливість, окрім звернення до суду з позовом до боржника, скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур передбачених КУПБ для задоволення своїх кредиторських вимог у тому випадку, коли відсутній спір про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.
- Відповідно до положень ч. ч. 1, 2 ст. 36 КУПБ, боржник до дати проведення підготовчого засідання надає до господарського суду та заявнику відзив на заяву про відкриття провадження у справі. До відзиву боржника додаються докази відправлення заявнику копії відзиву.
- Відсутність відзиву боржника на заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство, а також відсутність підтвердження боржником спроможності виконати свої зобов'язання та погасити заборгованість не перешкоджає провадженню у справі.
- Покладення на ініціюючого кредитора обов'язку доведення обставин можливості виконання боржником майнових зобов'язань, строк яких настав, суперечить засадам змагальності сторін.

Верховний
Суд

4. Оспорення вимог кредитора та активна позиція боржника виникли до подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

У постанові Верховного Суду від 02.02.2021 року у справі №922/2503/20 вказано про те, що заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову, предметом якого є оспорення боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора, **який подано до суду до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство** беззаперечно свідчить про наявність спору про право, у розумінні положень частини шостої статті 39 Кодексу України з процедур банкрутства.

Тобто, оспорення вимог кредитора повинно бути проявлене боржником **до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство**, задля уникнення зловживання боржником своїми правами і створення спору заради спору щоб ухилитися від відкриття провадження у справі про банкрутство за наявності обґрунтованої заяви ініціюючого кредитора.

Верховний
Суд

Цікавим прикладом є ситуація коли до господарського суду до дня підготовчого засідання надходить декілька заяв кредиторів про відкриття провадження щодо одного і того самого боржника – юридичної особи.

Відповідно до приписів ч. 4 ст. 39 КУПБ, у разі якщо до господарського суду до дня підготовчого засідання надійшло кілька заяв і одна з них прийнята судом до розгляду, інші ухвалою господарського суду приєднуються до матеріалів справи і розглядаються одночасно. У разі визнання вимог заявника необґрунтованими господарський суд оцінює обґрунтованість вимог інших заяв кредиторів, приєднаних до матеріалів справи, і вирішує питання про відкриття провадження у справі у порядку, передбаченому цією статтею.

Положення КУПБ передбачають порядок розгляду декількох заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство у тому випадку, коли заява, яка перша надійшла до господарського суду, є необґрунтованою.

Натомість приписи ст. 39 КУПБ не визначають порядку розгляду наступних заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство у тому випадку, коли заява, яка перша надійшла до господарського суду, є обґрунтованою і стає підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство.

Усунення вказаної невизначеності відбудеться під час розгляду Судовою палатою для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду справи № 913/288/21.

2. Відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб за ініціативою боржника.

Відповідно до ч. 2 ст. 4 КУПБ, у разі виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника, власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства.

Особливості звернення з заявою про порушення справи про банкрутство з підстав, передбачених частиною 6 статті 34 Кодексу – у разі загрози неплатоспроможності, полягають у тому, що боржник, встановивши обставини того, що у разі задоволення вимог одного або кількох кредиторів він не зможе виконати свої зобов'язання перед іншими кредиторами, повинен звернутись до суду про порушення справи про банкрутство. При цьому необхідно звернути увагу на те, що ініціювання боржником відкриття справи про банкрутство на підставі частини 6 статті 34 Кодексу, свідчить про відсутність між боржником та його кредиторами спору про наявність і неоплатність боргу оскільки сам боржник визнає ці обставини, тобто відсутній спір про право (постанова Верховного Суду від 21.10.2020 у справі №915/36/20) .

Верховний
Суд

Незважаючи на відсутність між боржником та його кредиторами спору про наявність і неоплатність боргу на момент подачі заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржником повинні бути надані документи (первинні документи, договори, бухгалтерський баланс, аудиторський висновок, судові рішення тощо), які підтверджують наявність ознак неплатоспроможності або її загрози, інакше таке банкрутство має ознаки фіктивного, тобто ініційованого з метою невиконання зобов'язань.

Суд під час розгляду заяви Боржника, яка подана в порядку, передбаченому частиною 4 ст. 34 КУПБ, зобов'язаний перевірити додані до заяви документи на предмет їх відповідності вимогам Кодексу та іншим нормативно-правовим актам з метою встановлення на підставі належних та допустимих доказів обставин того, чи дійсно задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності).

Боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Таким чином, саме боржник має обов'язок звернутися до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі загрози своєї неплатоспроможності.

3. Особливості оскарження рішень щодо відкриття та відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Кодекс України з процедур банкрутства, як нормативно-правовий акт в якому містяться положення що є нормами як матеріального так і процесуального права, встановлює процесуальну можливість щодо апеляційного та касаційного оскарження ухвали господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. ч. 2, 3 ст. 9 КУПБ).

Попри чітке формування можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвали господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство, положення КУПБ не визначають конкретних учасників справи, що можуть оскаржувати відкриття.

Складність щодо учасників справи, які можуть оскаржувати судові рішення на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство часто полягає у тому, що при відкритті провадження у справі про банкрутство зазвичай визнаними учасниками справи є:

ініціюючий кредитор (у випадку коли справа відкривається за заявою кредитора),

боржник,

розпорядник майна боржника.

Верховний
Суд

Хто має право на оскарження ухвали, якою відкривається провадження у справі про банкрутство?

По-перше, у разі відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, такий кредитор (ініціюючий кредитор) стає стороною у справі про банкрутство і він має можливість оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство (на практиці такі кредитори зазвичай оскаржують ухвалу про відкриття провадження в частині що стосується часткової відмови у визнанні їхніх кредиторських вимог та в частині призначення арбітражного керуючого для виконання обов'язків розпорядника майна боржника);

По-друге, кредитор боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, і за умови, що вимоги такого кредитора забезпечені заставою майна боржника, наділений процесуальною можливістю на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство у розумінні частини 1 статті 254 ГПК України, оскільки ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника (постанова Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.10.2019 по справі № 910/11946/18);

Верховний
Суд

По- третє, у постанові Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 16.07.2020 по справі № 910/4475/19 визначено, що можливість оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство має особа, яка набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов:

- подання до господарського суду письмових заяв з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (частина перша статті 45 КУПБ);
- розгляд господарським судом заяв конкурсних кредиторів у попередньому засіданні суду (частина шоста статті 45, стаття 47 КУПБ);
- визнання вимог таких кредиторів, що формалізується у судовому рішенні господарського суду - ухвалі (частина шоста статті 45, стаття 47 КУПБ).

Отже, з наведеного можна констатувати, що відкриття провадження у справі про банкрутство мають право оспорювати у судах апеляційної та касаційної інстанцій визнані судовим рішенням про відкриття провадження у справі про банкрутство сторони (боржник, ініціюючий кредитор) та кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, навіть попри те, що вимоги такого кредитора не були визнані та включені до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство.

Верховний
Суд

Дослідивши питання особливостей оскарження судового рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство у апеляційному та касаційному порядку, логічно буде також дослідити особливості апеляційного та касаційного оскарження рішення суду першої інстанції про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство.

У КУПБ закріплено правове регулювання можливості в апеляційному порядку оскаржити ухвалу суду першої інстанції про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, оскільки можна скористатися приписами ч. 2 ст. 9 КУПБ, відповідно до яких в апеляційному порядку можуть бути оскаржені усі ухвали місцевого господарського суду, прийняті у справі про банкрутство, крім випадків, передбачених Господарським процесуальним кодексом України та цим Кодексом.

Щодо питання про можливість оскарження відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство у касаційному порядку, приписи ст. 9 КУПБ не дають чіткої відповіді.

Проте, можливість касаційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство існує і підтверджується такими постановами Верховного Суду: від 03.02.2021 по справі № 910/16246/18 , від 25.02.2020 у справі № 922/1265/19 .

Суб'єктний склад учасників справи, які мають можливість оскаржити ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство на моє переконання складається всього з 3 учасників: боржник, ініціюючий кредитор та арбітражний керуючий.

Верховний
Суд

ВИСНОВКИ

Відкриття провадження у справі про банкрутство можливо як за ініціативою кредитора або кредиторів, так і за ініціативою самого боржника.

При відкритті провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора важливою умовою є відсутність спору про право щодо вимог кредитора за заявою якого відкривається провадження у справі про банкрутство.

Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою боржника відбувається за наступних умов: загроза неплатоспроможності такого боржника; наявність майна у боржника достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство.

Керівник боржника задля уникнення негативних наслідків для себе, у вигляді солідарної відповідальності за борги боржника, зобов'язаний подати заяву про банкрутство у порядку та строки визначені приписами ст. ст. 4, 8, 34 КУПБ.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!